

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

ERNST BRYDOLF: *Sverige och Runeberg 1849–1863*. Skrifter utg. av Sv litteratursällskapet i Finland, 415. Hfors 1966.

Ernst Brydolf behandlar i sin fortsättning på doktorsavhandlingen *Sverige och Runeberg 1830–1948* (Hfors 1943) perioden mellan utgivningsåren för den första delen av Fänrik Ståls sägner och Kungarne på Salamis. Genomförandet av ett så stort upplagt forskningsprojekt som det här är fråga om inger respekt. Till själva uppläggningsen skiljer sig det nya arbetet från det föregående i det avseendet att författaren här funnit det nödvändigt att avstå från att behandla frågan om Runebergs inflytande på svensk litteratur under perioden. Begränsningen är försvarlig, men man måste ändå beklaga att den drabbat den från litteraturhistorisk synpunkt kanske intressantaste aspekten på ämnet.

Om Runebergs mellanhavanden med rikssvenska förläggare handlar det första kapitlet. Redovisningen grundar sig på ett omfattande, tidigare delvis obeaktat brev- och dagboks-material. Brydolfs genomgång torde knappast behöva kompletteras. Resultatet av författarens detaljarbete är knappast sensationellt, det bestyrker snarast riktigheten i en traditionell uppfattning: Runeberg var knappast någon affärsman, men han visade sig inte heller bortkommen när det blev fråga om en affär. Runebergs omskrivna Sverige-resa vill författaren avdramatisera. För Runeberg var det närmast en affärsresa, i den politiska dragkampen om den store skalden förhöll sig Runeberg passiv och ointresserad.

Huvuddelen av undersökningen ägnar Brydolf åt att beskriva spridningen och mottagandet av de verk Runeberg utgav under perioden, främst sägnerna och Kungarne på Salamis. Författaren har inte lämnat någon möda ospard, när det gäller att spåra de olika rikssvenska editionerna av Runebergs verk, såväl sådana som gjordes med Runebergs samtycke som tjuvtrycken. Man får följa de olika sägnernas vandringar genom kalendrar och dagspress, ja man får även besked om i vilka sammanhang sägnerna framfördes musikaliskt.

Den grundlighet och saklighet som präglar Brydolfs forskning i stort har även satt sin prägel på det avsnitt som handlar om det litterära bedömandet av sägnerna. Som inventering är författarens genomgång av den stora mängden av recensioner över Fänrik Ståls sägner och Kungarne på Salamis värdefull. Men man märker också i detta avsnitt särskilt tydligt att författarens inriktning att så mycket som möjligt låta materialet tala för sig självt i ogynnsamma fall gör framställningen oklar. Litteraturkritik är ju en i högsta grad konjunkturkänslig hantering — 1850-talets svenska kritik utgjorde säkerligen inget undantag — och om man som Brydolf inte låter den samtida kritiken av sägnerna avteckna sig mot tidens smakkonventioner, de estetiska doktrinerna i den litterära miljön, så får man heller ingen säker uppfattning om innebörden i de superlativer som östes över sägnerna och dess författare. Brydolf är i mitt tycke ofta alltför återhållsam, när det gäller att tolka de beskrivna fenomenen. Han är så intresserad av närbilderna som sådana, att han glömmer bort läsarens behov av att få perspektiv och mönster. Men det är ingen tvekan om att hans undersökningar ifråga om saklighet, utförlighet och detaljskärpa tillhör den gedignaste klassen inom Runebergsforskningen.

Kjell-Arne Brändström

SVEN MØLLER KRISTENSEN: *Den dobbelte Eros. Studier i den danske romantik*. Kbhvn 1966. (292 s.)

Prof. Sven Møller Kristensens nye bog ligger på en måde i baglæns forlængelse af hans »Digtning og livssyn» (1959), som gennem en række konkrete værkanalyser belyste livssynet især hos de danske naturalister. Denne gang gælder det, som undertitlen lyder, den danske romantik, hvortil kommer et indledende kapitel om forudsætningerne i 1700-tallet. Søgelyset er sat på Eros-opfattelsen, der jo som et brændpunkt samler livs- og menneskeopfattelsen. Kærlighedslivets vide spektrum, fra den kødeligste seksualitet til den åndigste elskov, kan give materiale til de forskelligste tolkninger af hvad mennesket i grunden er.

Undersøgelsen bliver derved af idehistorisk art; man kan sige at den hører ind under hvad Rudolf Unger kaldte problemhistorie, digtningens spejling af de store grundproblemer. Således har i Sverige Carl Fehrman forfulgt dødsmotivet, i Tyskland og Frankrig er foretaget studier over naturfølelsen i litteraturen, og et par af de centrale arbejder om kærlighedsopfattelsen ligger til grund for Møller Kristensens bog. Det er italieneren Mario Praz' »The romantic agony» (som også blev udnyttet fornylig i Torbjörn Nilsons doktorafhandling om Herman Bang) og tyskeren Paul Kluckhohns »Die Auffassung der Liebe in der Literatur des 18. Jahrhunderts und in der deutschen Romantik».

Den fare der kan hæfte ved undersøgelser af denne art, nemlig at dokumentationen består i vilkårligt udplukkede dele af enkelte værker, sidestillet med vidnesbyrd uden for digtningen, har forf. gennemgående heldigt undgået. Det er helhedsanalyser af væsentlige værker som udgør skelettet i hans fremstilling, og de er sobert og redeligt udført. Det er imidlertid en bestemt sektor han vil blotlægge, nemlig den i hans og mange nutidsmenneskers øjne unaturlige spaltning af mennesket i ånd og kød med deraf følgende spaltning af Eros i en højværdig sjælelig og en uværdig fysisk side. »Jeg tror at dualismen er en fatal forudsætning for europæernes bedrifter, på godt og ondt: vores uro, rastløshed, stræbsomhed, længsel og higen, opfindelser, erobringer, magt-syge, idealisme og begær, humanitet og grusomhed.» Det er denne bagvedliggende forestilling om dobbeltsynets skæbnsvangre konsekvenser, som skærper forf:s blik, ikke mindst overfor spørgsmålet om de skiftende tidsaldres og digteres syn på den kødelige elskov.

Derfor sætter han ind ved det tidspunkt i det 18. århundrede, da så forskelligartede strømninger som pietisme, puritanisme og nyplatonisme virkede sammen om at fordømme den legemlige erotik. I Danmark har vi en karakteristisk retningsviser i det efterholbergske slægtleds reaktion mod komediedigterens »frie expressioner»; og rokokorfinelsen og kvindedyrkelsen kunne resultere i en platonisk Venus Urania-kultus (sidst beskrevet i Aage Henriksens »Den rejsende»), som står i skarpe kontrast til den libertinske og perverse rædselslitteratur der kulminerer hos marquis de Sade. På den baggrund fremtræder den goetheske nyhumanisme som en bestræbelse for at hævde det hele og harmoniske menneske, og i fortsættelse heraf ligger Fr. Schlegels »Lucinde», der jo som en datidens »Lady Chatterley» blev berygtet for sit frie kærlighedsevangelium. Møller Kristensen fremhæver anerkendende romanens monistiske forkyndelse; når han til gengæld kalder den et kunstnerisk makværk, kan der dog være grund til at minde om at den svenske kritiker Erik Gamby i sin oversættelse har påvist kompositionens sindrige sammenhæng med det romantiske polaritetsprincip.

Det danske sidestykke er Oehlenschläger (af modstanderne kaldt Schlegelschläger) og hans »Aladdin» med de dristige sensuelle skildringer af heltens og heltindens legemspragt. Når Kristensen hævder at hele Aladdins stræben går ud på at vinde Gulnare, kan man måske pege på det påfaldende i at han under den store krise efter tabet af lampen — som Frøding mindes i »Prins Aladin av lampan» — overhovedet ikke nævner hendes navn. Kristensen er selv inde på at det afgørende i krisen og dermed handlingsgangen er *åndens bevidstgørelse*, man kunne også bruge det jungske udtryk individuation. I denne personlighedens fulde realisering hører også den svagere sidsteakt med, hvor han forlængst har vundet sin prinsesse.

Ud fra bogens særlige tema, den hele eller spaltede Eros, foretages en fængslende gennemgang af de danske guldalderdigtere, og undersøgelsen viser, hvor forenklet det er når fornylig en anden forsker (Erik M. Christensen i festskriftet til Gustav Albeck, betitlet »Guldalderstudier») har villet bestemme hele epokens idehistoriske formel som en »optimistisk dualisme». Ikke alene »monisten» Oehlenschläger, men også en *pessimistisk* dualist som Schack Staffeldt falder udenfor, altså selve de to indgangsforfatter-skaber til den danske romantik. Et andet spørgsmål er imidlertid, om ikke en for håndfast skelnen mellem monisme og dualisme hos digtere, som gerne er stemningsmennesker mere end fagfilosoffer, i sig selv kan indebære en risiko for forenkling. F. eks. kan Poul Møller på sin drøje måde harcelere over platonisk-æterisk månesværmeri, men det må tilføjes at han udvikler sig henimod en principielt funderet idealisme (sml. også digtet »Revue»). Et andet kompliceret tilfælde er H. C. Andersen, om hvem der især gives en fortræffeligt rehabiliterende analyse af »Kun en Spillemand» med dens to

jævnbyrdige hovedpersoner som billeder på henholdsvis tam og vild natur. Kristensen viser hvordan romanen fører dem ud i hver sin forføjede yderlighed, hvorefter han konkluderer: »Ligevægten, harmonien, må da søges i midten, i foreningen af den åndelige fortrøstning som Christian ejer og den menneskelige kraft som Naomi udstråler, altså noget i lighed med Oehlschlägers fromhed og kraft.» Omend Møller Kristensen kan have ret i at denne konklusion ligger i forlængelse af romanens tankegang, bliver ved en sådan sammenstilling forskellen udvisket mellem Oehlschlägers harmonisk balancerende natur og Andersens dybt disharmoniske. Hans to første romaner »Improvisatoren» og »O. T.» ender i skinløsninger, og den tredje »Kun en Spillemand» giver overhovedet ingen løsning. Det ville her være fristende at gå dybdepsykologisk til værks, såvel som overfor hele fænomenet den erotiske spaltning. Dog, psykoanalyse er ét og idéhistorie et andet. Sven Møller Kristensen nøjes i sund moderation med at eftervise symptomerne, og der er kommet et højst tankevækkende arbejde ud af det, på en gang kyndigt og let læseligt.

Mogens Brøndsted

BENGT LEWAN: *Drömmen om Italien*. Italien i svenska resenärers skildringar från Atterbom till Snoilsky. Akad. avh. Lund 1966.

Drömmen om Italien lyder huvudrubriken på Bengt Lewans avhandling. Om Italien som dröm, som idé, som ideal för skilda epokers och nationaliteters längtan och strävanden finns sedan 1900-talets början en rik europeisk forskning. Hur uppstod drömmen, vilka tidsomständigheter och vilka enskilda diktare och konstnärer tillskyndade den, vilka förvandlingar undergick den genom tiderna — det är vitala frågor som utländska forskare energiskt gripit sig an och presenterat resultatet av i studier med titlar av typen: »The Interpretation of Italy during the last two centuries» (C. von Klenze) och »Das klassische Land. Wandlungen der Italiensehnsucht» (W. Waetzoldt).

Inte heller i Sverige har ämnet legat obeaktat. Gunnar Lokrantz och Paul Fröberg dokumenterade sig som kännare av Italiaromantiken i avhandlingar om Nicander respektive Böttiger; den senare har också analyserat Per Ulrik Kernells reseanteckningar (Samlaren 1959) samt de svenska romantiska resenärernas reaktioner inför Roms ruinvärld (SLT 1965). Lokrantz' resultat vidarefördes och nyanserades av Gunnar Svanfelt i en undersökning av Nicanders »Hesperider» (Samlaren 1941). Carl Santesson berörde Atterbom som Italienresenär och Italiaromantiker i skilda studier över Lycksalighetens ö och Fågel Blå. Henry Olsson har i sin bok »Den unge Snoilsky» behandlat dennes »Italienska bilder», och Carl Fehrman kartlägger i ett kapitel i »Ruinernas romantik» våra svenska Italienresenärers attityd till de antika ruinerna.

Bengt Lewan har således beträtt ett väl inmutat forskningsområde, men det nya i hans avhandling ligger i att vi med den erhållit en första större samlad undersökning av »Italien i svenska resenärers skildringar från Atterbom till Snoilsky» (underrubriken). Hela — eller nästan hela — truppen av svenska Italienfarare under fem decennier av 1800-talet förs fram (egentligen från målaren Röök, som vistades i Italien första gången redan 1808–09, till litteraturhistorikern Gustaf Ljunggren, som reste dit 1869–70), och den bild av Italien som de format på prosa och i poesi utsätts för systematisk bearbetning.

Undersökningen är uppbyggd i tre huvudavsnitt. I det första, som helt ägnas Atterboms italienska resa år 1818, ligger tyngdpunkten i en skildring av hur själva färden till och livet i Italien tedde sig i detalj för vår förste resenär i romantikergenerationen. Lewan visar sin styrka i denna presentation, som blivit spännande lektyr genom att han skaffat sig tillgång till Atterboms egen tattskrivna dagbok för Italienvistelsen; den utnyttjades redan av Santesson men har sedan inte varit tillgänglig för forskningen. Ett avsnitt ägnas åt hur Atterbom såsom romantiker upplevde Italien, och Lewan gör här några rimliga avvägningar mot tidigare forskare — så när det gäller Atterboms dragning till katolicismen, som han visar var mindre ofarlig än Frykenstedt gjort gällande, så också när det gäller Atterboms konstfilosofi, för vilken han starkare än Santesson framhåver Friedrich Schlegels betydelse.